

Στο Θησείο με τους ευρωπαϊούς περιηγητές: ταξίδι στην Αθήνα μετά την Επανάσταση

Πηνελόπη Καλλιγέρου

Εφορεία Αρχαιοτήτων της Πόλης των Αθηνών
penny.kalligerou@gmail.com

Σοφία Παπιδά

Εφορεία Αρχαιοτήτων της Πόλης των Αθηνών
spapida@gmail.com

➤ ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα «Με τους ευρωπαϊούς περιηγητές στο Θησείο. Ταξίδι στην Αθήνα μετά την Επανάσταση» εντάσσεται στις δράσεις της Πράξης «Θ-INK: τα γκράφιτι ως ιστορική μαρτυρία και ως φθορά στα αρχαία μνημεία» (ΟΠΣ: 5010674) που υλοποιείται από την Εφορεία Αρχαιοτήτων Πόλης Αθηνών στο πλαίσιο του Ε.Π. Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού και Δια Βίου Μάθηση 2014-2020, από το 2019 μέχρι σήμερα. Διεξάγεται στον αρχαιολογικό χώρο της Αρχαίας Αγοράς και απευθύνεται σε μαθητές της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Συμμετέχοντας σε μια βιωματική διαδρομή στα χρόνια αμέσως μετά τον Αγώνα της Ανεξαρτησίας, οι μαθητές ανακαλύπτουν τα πρόσφατα γεγονότα που σημάδεψαν την πόλη και τους ανθρώπους της αλλά και τα μυστικά που κρύβουν τα μνημεία της. Ξεχωριστός σταθμός στη διαδρομή αποτελεί ο καλύτερα διατηρημένος ναός της αρχαιότητας στην Ελλάδα, ο ναός του Ηφαίστου (Θησείο). Αξιοποιώντας την παρατήρηση, την εξερεύνηση, τον διάλογο και το παιχνίδι οι νέοι ανιχνεύουν χαράγματα και σημάδια φθοράς που φωτίζουν τις περιπέτειες των αρχαιοτήτων και την καθημερινή ζωή στους μεσαιωνικούς και νεότερους χρόνους.

Λέξεις-κλειδιά: Προστασία Πολιτιστικής Κληρονομιάς, Εκπαιδευτικά Προγράμματα, Εκπαιδευτικές Διαδρομές, Αρχαία Αγορά, Ηφαιστείο, Χαράγματα.

➤ ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Έκαναν οι άνθρωποι γκράφιτι στο μακρινό παρελθόν; Και αν ναι, τι έγραφαν; Ήταν πράξη επιτρεπτή ή παράτυπη; Ποια αξία έχουν για εμάς τα γκράφιτι των αρχαίων και μεσαιωνικών χρόνων και ποιες πληροφορίες μάς δίνουν για την κοινωνία και τους ανθρώπους της; Σήμερα, το γκράφιτι είναι τέχνη ή βανδαλισμός; Πόση ζημιά μπορούν να προκαλέσουν τα γκράφιτι στα μνημεία και πώς μπορούμε να τα προστα-

τεύσουμε; Ποιοι παράγοντες απειλούν την πολιτιστική μας κληρονομιά και ποια είναι η ευθύνη μας σήμερα απέναντι στην ιστορία και στη συλλογική μνήμη;

Νιώθοντας την ανάγκη, όχι να δώσουμε έτοιμες απαντήσεις, αλλά κυρίως να προβληματίσουμε και να ευαισθητοποιήσουμε τους νέους σε θέματα προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς, αρχαιολόγοι, συντηρητές και μουσειολόγοι της Εφορείας Αρχαιοτήτων της Πόλης των Αθηνών (ΕΦΑΠΑ) εκπονήσαμε πέντε εκπαιδευτικά προγράμματα για εμβληματικούς αρχαιολογικούς χώρους του ιστορικού κέντρου της Αθήνας (την Αρχαία Αγορά, τον Κεραμεικό και τους Δυτικούς Λόφους) στο πλαίσιο της Πράξης «Θ-INK: Το γκράφιτι ως ιστορική μαρτυρία και ως φθορά στα αρχαία μνημεία»¹. Τα εκπαιδευτικά αυτά προγράμματα αποτελούν τμήματα ομώνυμων εκπαιδευτικών φακέλων με πλούσιο υποστηρικτικό υλικό για τους διδάσκοντες, καθώς και πρωτότυπες και εύχρηστες εκπαιδευτικές δράσεις για σχολικές ομάδες που επιθυμούν να συμμετάσχουν σε ένα διαφορετικό ταξίδι γνώσης.

▾ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ «ΣΤΟ ΘΗΣΕΙΟ ΜΕ ΤΟΥΣ ΕΥΡΩΠΑΙΟΥΣ ΠΕΡΙΗΓΗΤΕΣ...»

Το συγκεκριμένο εκπαιδευτικό πρόγραμμα διακλαδώνεται σε δύο εκπαιδευτικές διαδρομές με ξεχωριστά βιωματικά παιχνίδια και δραστηριότητες συνολικής διάρκειας περίπου δύο ωρών. Η πρώτη διαδρομή, η **«Βόλτα στην αλλοτινή γειτονιά της Βλασσαρούς»**, λαμβάνει χώρα σε συγκεκριμένα μνημεία της Αρχαίας Αγοράς και καταλήγει στον πιο καλοδιατηρημένο ναό της αρχαιότητας, τον ναό του Ηφαίστου και της Αθηνάς (γνωστό και ως Θησείο), ενώ η δεύτερη διαδρομή, η **«Αυγή και Εδουάρδος στο ναό του Ηφαίστου... μια διαφορετική συνάντηση ανάμεσα στο παρόν και το παρελθόν»** πραγματοποιείται μόνο γύρω από το ομώνυμο μνημείο.

Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα έλαβε σάρκα και οστά τον Νοέμβριο του 2019. Το πρώτο διάστημα η εφαρμογή του ήταν πιλοτική. Η ανατροφοδότηση και η αξιοποίηση των ποικίλων εμπειριών οδήγησαν στην τελική διαμόρφωσή του. Κατά την περίοδο της πανδημίας το πρόγραμμα χρειάστηκε να προσαρμοστεί στα νέα δεδομένα και να περιοριστούν οι συμμετέχοντες, να ελαττωθεί η διάρκειά του, να πραγματοποιηθεί εξ αποστάσεως δίνοντας ωστόσο την ευκαιρία για την παραγωγή χρήσιμου εκπαιδευτικού υλικού που προσφέρεται πια σε όσες σχολικές μονάδες δεν έχουν τη δυνατότητα της δια ζώσης συμμετοχής. Παρά τις δυσκολίες που προέκυψαν το εκπαιδευτικό πρόγραμμα συνέχισε να υλοποιείται από το έκτακτο και μόνιμο επιστημονικό προσωπικό της ΕΦΑΠΑ για τέσσερα συναπτά έτη.

Από την επόμενη σχολική χρονιά (2023-2024) το πρόγραμμα «Στο Θησείο με τους ευρωπαίους περιηγητές...» θα βρίσκεται στη διάθεση των εκπαιδευτικών για να το προσαρμόσουν στις ανάγκες των εκάστοτε σχολικών ομάδων Γυμνασίου και Λυκείου.

1. Το έργο συγχρηματοδοτήθηκε από την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση 2014-2020».

➤ ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ

Σκοπός του εκπαιδευτικού προγράμματος είναι να φέρει σε επαφή τους μαθητές και τις μαθήτριες με τα μνημεία, να τους προκαλέσει το ενδιαφέρον για τις αξίες και την ποικιλομορφία του πολιτιστικού αποθέματος και να τους ευαισθητοποιήσει για την ανάγκη προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς. Οι επιμέρους στόχοι του προγράμματος είναι οι συμμετέχοντες

- Να δουν την Αρχαία Αγορά, τον χώρο που ρίζωσε η δημοκρατία, μέσα από τα μάτια των δυτικοευρωπαίων του 19ου αιώνα.
- Να μάθουν για μια καθοριστική ιστορική περίοδο για την νεότερη Ελλάδα συνδέοντας με βιωματικό τρόπο την ιστορία με τα μνημεία της.
- Να συνειδητοποιήσουν πόσο κομβική ήταν η αρχαία κληρονομιά για το νεοσύστατο ελληνικό κράτος και ποια μέριμνα υπήρξε για την προστασία της.
- Να γνωρίσουν το σημερινό έργο των επιστημόνων της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας και πώς αυτό συμβάλλει στην προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Να μάθουν να διακρίνουν πάνω στα μνημεία τα αρχαία γραφήματα και τα ιστορικά γκράφιτι ως ιστορικές μαρτυρίες και τα σύγχρονα που αποτελούν είδος φθοράς και βανδαλισμό.
- Να ενημερωθούν για τις προβλεπόμενες ποινικές κυρώσεις που επισύρει η δημιουργία των γκράφιτι στα μνημεία και αλλού.
- Και τέλος, να αντιληφθούν τους πολλαπλούς κίνδυνους που απειλούν σήμερα την πολιτιστική κληρονομιά και την προσωπική τους ευθύνη για τη διατήρησή της.

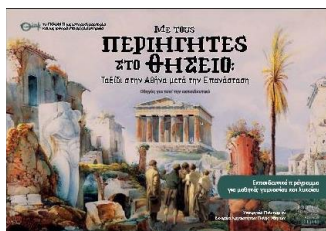
➤ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Στον σχεδιασμό του εκπαιδευτικού προγράμματος «Στο Θησείο με τους ευρωπαίους περιηγητές...» αξιοποιήθηκαν συμμετοχικές και βιωματικές τεχνικές που συνδέουν τη μάθηση με την εμπειρία (*learning by doing*) (Corbishley & Stone, 1994; Hein, 2004; Falk & Dierking, 2012) και την παιδαγωγική του ελεύθερου χρόνου (Ambrose, 1993: 51; Falk, 2016: 56). Χρησιμοποιώντας οι εμπυχωτές ως εργαλεία την επιτόπια παρατήρηση, την εξερεύνηση, τον διάλογο, τη δραματοποίηση και το παιχνίδι η μάθηση αποκτά και μια ψυχαγωγική διάσταση προσαρμοζόμενη στις ανάγκες, τα ενδιαφέροντα και τα βιώματα των εφήβων. Παρότι το εκπαιδευτικό πρόγραμμα συνδέεται με τα γνωστικά αντικείμενα της σχολικής ύλης, οι μαθητές δεν αισθάνονται το άγχος και την πίεση της επίδοσης που επιβάλλει το σχολικό περιβάλλον. Ακολουθώντας τη μαιευτική προσέγγιση, ανασύρονται στην επιφάνεια γνώσεις με τη συζήτηση που οι νεαροί μαθητές ήδη κατέχουν αλληλοεπιδρώνοντας τόσο μεταξύ τους, όσο και με τον εμπυχωτή (Νικονάνου, 2010: 100; Banzi, 2022: 6). Ενίοτε, η ενεργητική μαθησιακή διαδικασία ενισχύεται και με στοιχεία δραματοποίησης, καθώς οι έφηβοι καλούνται σε ορισμένα σημεία των διαδρομών να ενσαρκώσουν ιστορικά πρόσωπα αλλά και σύγχρονους χαρακτήρες (Hughes, Jackson, & Kidd, 1998). Με αυτόν τον τρόπο, συνδυάζεται η μαθησιακή και η βιωματική εμπειρία, προσφέροντας στους συμμετέχοντες ένα ταξίδι γνώσης και διασκέδασης (Hughes, Jackson, & Kidd, 1998).

Στην ίδια κατεύθυνση της βιωματικής μάθησης κινούνται και οι παιγνιώδεις δραστηριότητες που αφορούν τον ναό του Ηφαίστου (π.χ. Ξεκλειδώνοντας την ιστορία του ναού του Ηφαίστου, Ξεφυλλίζοντας το λίθινο χρονικό κ.ά.) που πλαισιώνουν τις εκπαιδευτικές διαδρομές. Στις δραστηριότητες αυτές εφαρμόζεται η καθοδηγούμενη ανακαλυπτική μέθοδος. Οι μαθητές συνομιλούν με τα αρχαία μνημεία, αφουγκράζονται τη φωνή διάσημων προσωπικοτήτων αλλά και καθημερινών ανθρώπων του 19ου αι., λύνουν γρίφους και αινίγματα, εξερευνούν και ανακαλύπτουν κρυμμένα μυστικά στις λίθινες επιφάνειες των αρχαιοτήτων. Κατά τα πρότυπα του κοινωνικού εποικοδομισμού οι νέοι μέσα σε ένα περιβάλλον συνεργασίας και ψυχαγωγίας καλλιεργούν την κριτική τους σκέψη και «κατασκευάζουν» τα δικά τους νοήματα για τα μνημεία και τον πολιτισμό (Καλεσοπούλου, 2014: 2).

➤ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ Η ΑΛΛΟ ΣΧΕΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΧΡΗΣΗ

Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα «Στο Θησείο με τους ευρωπαϊούς περιηγητές...» αποτελεί μέρος του ομώνυμου εκπαιδευτικού φακέλου. Στον φάκελο ο/η εκπαιδευτικός θα βρει τον **οδηγό** που παρέχει το αναγκαίο θεωρητικό υπόβαθρο, ώστε να είναι σε θέση να σχεδιάσει και να οργανώσει το εκπαιδευτικό πρόγραμμα, προσαρμόζοντάς το στις ανάγκες και στο επίπεδο της τάξης. Επιπλέον στον φάκελο περιλαμβάνονται

Εικόνα 1. Οδηγός για το εκπαιδευτικό πρόγραμμα «Με τους περιηγητές στο Θησείο» (πηγή ΕΦΑΠΑ ΥΠΠΟ)

Εικόνα 2. Παιγνιώδεις Δραστηριότητες για το εκπαιδευτικό πρόγραμμα «Με τους περιηγητές στο Θησείο» (πηγή ΕΦΑΠΑ ΥΠΠΟ)

οι προτεινόμενες **εκπαιδευτικές διαδρομές** στον αρχαιολογικό χώρο με συνοδευτικό **χάρτη** και πλούσιο **εποπτικό υλικό** (σχέδια, χαρακτηριστικά, υδατογραφίες περιηγητών). Ο/Η εκπαιδευτικός έχει ακόμα την δυνατότητα να επιλέξει μια βεντάλια από **παιγνιώδεις δραστηριότητες** για να τις υλοποιήσει στην Αρχαία Αγορά αλλά και ποικίλα **φύλλα εργασίας** για την τάξη. Το πρόγραμμα συμπληρώνεται από πλούσιο έντυπο εκπαιδευτικό υλικό στο **«Τεύχος Υποστήριξης»** του **Θ-ink**, όπου αναπτύσσονται ευρύτερα οι θεματικές γύρω από το γκράφιτι ως ιστορική μαρτυρία και ως φθορά στα αρχαία μνημεία, οι αξίες της πολιτιστικής κληρονομιάς και πώς αυτή προστατεύεται αλλά και προβάλλονται καλές περιπτώσεις γκράφιτι με συναίνεση από δημόσιους ή ιδιωτικούς φορείς. Πολύτιμο εκπαιδευτικό εργαλείο αποτελεί και η **δανειστική «μουσειοσκευή»**, που περιλαμβάνει αντίγραφα αυθεντικών αρχαίων αντικειμένων με χαράγματα, επιτραπέζιο παιχνίδι γνώσεων («η μάχη με τον χρόνο») και οδηγίες για τον σχεδιασμό και τη συγκρότηση εργαστηρίου συντήρησης μέσα στην τάξη.

Εικόνα 3. Δανειστική Μουσειοσκευή (πηγή ΕΦΑΠΑ ΥΠΠΟ)

Τέλος μαθητές και εκπαιδευτικοί θα μπορούν να αναζητήσουν πρόσθετο ψηφιακό εκπαιδευτικό υλικό (ψηφιακές εφαρμογές, δύο ταινίες μικρού μήκους) αναρτημένο σε **χρήσιμους συνδέσμους της ιστοσελίδας του προγράμματος Θ-ink**.

Για την βελτίωση της εκπαιδευτικής εμπειρίας κρίνεται χρήσιμη η **σύνδεση** του εκπαιδευτικού προγράμματος «Στο Θησείο με τους ευρωπαίους περιηγητές...» με **το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών**. Και για τον λόγο αυτόν, έχει καταρτιστεί με διδακτική προσέγγιση ένας προτεινόμενος πίνακας συσχέτισης με τη σχολική ύλη Γυμνασίου και Λυκείου. Οι έφηβοι μελετώντας για παράδειγμα τις αντίστοιχες ενότητες της Ιστορίας, των Κειμένων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας και της Γεωγραφίας θα έχουν τη δυνατότητα να εξοικειωθούν με τον χρόνο (τα σημαντικότερα ιστορικά γεγονότα που σφράγισαν τη ζωή των ανθρώπων στα μετεπαναστατικά χρόνια), τον τόπο (το αστικό τοπίο της Αθήνας στην κομβική στιγμή που ανακηρύσσεται νέα πρωτεύουσα του ελληνικού κράτους) αλλά και τα πρόσωπα που διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο εκείνη την εποχή. Παράλληλα η ανάγνωση ενοτήτων από τη φυσική, χημεία και βιολογία θα βοηθήσει τους μαθητές και τις μαθήτριες να αναγνωρίσουν και να κατανοήσουν τους παράγοντες φθοράς των μνημείων (φυσικούς/ ανθρωπογενείς), καθώς και τις μεθόδους συντήρησής τους. Στο μάθημα των Εικαστικών μπορούν οι έφηβοι να πειραματιστούν και να αξιοποιήσουν τις δυνατότητές τους στο χειρισμό υλικών και μέσων ασχολούμενοι με διάφορες κατασκευές που προτείνουν τα φύλλα δραστηριοτήτων του προγράμματος.

➤ ΔΙΔΑΚΤΙΚΑ ΒΗΜΑΤΑ

Η προετοιμασία στην τάξη

Η προετοιμασία για το εκπαιδευτικό πρόγραμμα αρχίζει από τον χώρο του σχολείου, καθώς προσφέρεται στους διδάσκοντες ψηφιακό πληροφοριακό υλικό σχετιζόμενο με το κεντρικό θέμα του προγράμματος, τη διττή διάσταση του γκράφιτι στα μνημεία, ώστε οι μαθητές/τριες να μπορούν να αναγνωρίσουν τότε αυτά αποτελούν ιστορική μαρτυρία και τότε αντιμετωπίζονται ως ανεπίστρεπτη φθορά και βανδαλισμό.

Στον αρχαιολογικό χώρο της Αρχαίας Αγοράς

Μετά από μια εισαγωγική συζήτηση στην είσοδο του αρχαιολογικού χώρου για το πώς γεννήθηκε το πρόγραμμα Θ-ink, την έντονη ανησυχία δηλαδή αρχαιολόγων και συντηρητών της Εφορείας Αρχαιοτήτων της πόλης της Αθήνας για τη διαρκή υποβάθμιση του πολιτιστικού τοπίου από τα σύγχρονα γκράφιτι παρακινούμε τους μαθητές/τριες να το διαπιστώσουν και οι ίδιοι στρέφοντας το βλέμμα τους στη βανδαλισμένη με γκράφιτι περίφραξη της Αρχαίας Αγοράς. Η συζήτηση έπειτα επικεντρώνεται γύρω από την έννοια των μνημείων, της πολιτιστικής κληρονομιάς και της ανάγκης προστασίας της.

Στη συνέχεια αφήνουμε το σήμερα και προσκαλούμε τη μαθητική ομάδα σε ένα ταξίδι πίσω στο 19ο αιώνα για να γνωρίσει την άλλη πλευρά του γκράφιτι ως ιστορική μαρτυρία μέσα από δύο βιωματικές περιηγήσεις στα μνημεία του αρχαιολογικού χώρου «Βόλτα στην αλλοτινή γειτονιά της Βλασσαρούς» «Αυγή και Εδουάρδος στο ναό του Ηφαίστου... μια διαφορετική συνάντηση ανάμεσα στο παρόν και το παρελθόν»

Βόλτα στην αλλοτινή γειτονιά της Βλασσαρούς

Με τη βοήθεια ενός χάρτη και πλούσιου εποπτικού υλικού οι έφηβοι συμμετέχουν σε έναν βιωματικό περίπατο στην παλιά αθηναϊκή γειτονιά της Βλασσαρούς (που «θυσιάστηκε» κατά τις ανασκαφές της Αρχαίας Αγοράς) τα πρώτα χρόνια μετά τον Απελευθερωτικό Αγώνα. Στον περίπατο αυτό που περιλαμβάνει έξι στάσεις από την είσοδο του αρχαιολογικού χώρου μέχρι τους πρόποδες του Αγοραίου Κολωνού αναδεικνύονται ως θεματικές οι διαφορετικές εκφάνσεις του περιηγητισμού του 19ου αιώνα (αρχαιολατρία, φιλελληνισμός αρχαιοσυλία, βανδαλισμός). Στον αντίποδα προβάλλεται η σταδιακή ενσωμάτωση των αρχαιοτήτων στο πατριωτικό αφήγημα των Ελλήνων και η καταλυτική επίδραση της Επανάστασης στη δημιουργία της εθνικής κληρονομιάς και στην μέριμνα για την προστασία της.

Στη διαδρομή οι μαθητές/τριες υποδύονται τους ευρωπαίους ταξιδιώτες, που επισκέφτηκαν την Αθήνα στις αρχές του 19ου αι., αλλά και κάποιους Έλληνες και Βαυαρούς που βίωσαν τις μάχες ή πρωταγωνίστησαν στις εξελίξεις στη μετεπαναστατική Αθήνα. Οι έφηβοι ενσαρκώνουν τους ρόλους αυτούς, διαβάζοντας κείμενα

εμπνευσμένα από αυθεντικές διηγήσεις ή από τη δράση των πρωταγωνιστών. Μέσα από τα κείμενα αυτά ξεδιπλώνεται η κατάσταση που επικρατούσε στην Αθήνα κατά τη διάρκεια του 1821, αλλά και μετά την άφιξη του βασιλιά Όθωνα (1833-34).

Εικόνα 4. Νοερή επίσκεψη τριών περιηγητών στην Ακρόπολη των οθωμανικών χρόνων (πηγή ΕΦΑΠΑ ΥΠΠΟ)

Στους πρόποδες του λόφου της Αγοράς και σε οπτική επαφή με τον ναό του Ηφαίστου υλοποιείται το παιχνίδι **«Ξεκλειδώνοντας την ιστορία του ναού του Ηφαίστου»**. Με πέντε καρτέλες που περιέχουν συμπληρωματικές πληροφορίες και εικόνες οι νέοι ανακαλύπτουν τις περιπέτειες του ναού από την αρχαιότητα μέχρι και τον 19ο αι. Χωρίζονται σε πέντε ομάδες, κάθε μία από τις οποίες αναλαμβάνει να λύσει ένα αίνιγμα ως περιηγητής με διαφορετική ιδιότητα (αρχαιολόγος, αρχιτέκτονα, πάστορα κ.ά.) και να πάρει ένα από τα πέντε κλειδιά που θα φανερώσει την πολυκύμαντη ιστορία του μνημείου (Θησείο ή Ηφαισείο, βυζαντινή εκκλησία, χώρος ταφής βυζαντινών και μαουσωλείο φιλελλήνων κ.λπ.).

Η κατάληξη της διαδρομής είναι ο ναός του Ηφαίστου, όπου μικρές ομάδες μαθητών με τη συνοδεία αρχαιολόγου και διδασκόντων και υπό την εποπτεία ενός φύλακα αρχαιοτήτων έχουν τη δυνατότητα όχι μόνο να μπουν στο εσωτερικό του ναού αλλά και να παίξουν ένα βιωματικό παιχνίδι, το **«Ξεφυλλίζοντας το λίθινο χρονικό του ναού του Ηφαίστου»**. Οι πρωταγωνιστές της δραστηριότητας περιηγούνται στην κιονοστοιχία, στον πρόναο και στον κυρίως ναό και καλούνται να συνδυάσουν μνήμη, παρατηρητικότητα και συγκέντρωση, προκειμένου να ανακαλύψουν μεσαιωνικά και νεότερα χαράγματα στα μάρμαρα του ναού του Ηφαίστου που αφηγούνται μικρές και μεγάλες ιστορίες της πόλης. Οι παίχτες χρειάζεται να συνεργαστούν μεταξύ τους για να επιλύσουν γρίφους χρησιμοποιώντας τα βοηθητικά στοιχεία (εποπτικό υλικό κ.ά.) που τους προσφέρονται από τους εμπυχωτές. Η επίλυση κάθε γρίφου θα αποκαλύπτει και μια πτυχή από την καθημερινή ζωή των κατοίκων των μεσαιωνικών και νεότερων χρόνων.

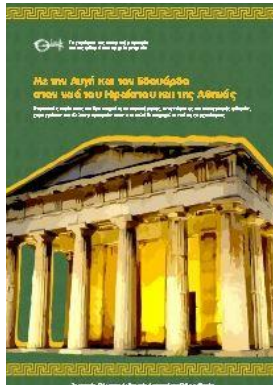

Εικόνα 5 και Εικόνα 6. Λύνοντας γρίφους και αναζητώντας χαράγματα στους κίονες του ναού του Ηφαίστου (πηγή ΕΦΑΠΑ ΥΠΠΟ)

«Με την Αυγή και τον Εδουάρδο στο ναό του Ηφαίστου και της Αθηνάς»: Θεματικός περίπατος και δραστηριότητες

Η δεύτερη διαδρομή λαμβάνει χώρα γύρω από το ομώνυμο μνημείο. Οι θεματικές της δράσης αυτής αναπτύσσονται γύρω από ποικίλους άξονες, όπως η αέναη αλλαγή των μορφών των μνημείων εξαιτίας του χρόνου, της φύσης και του ανθρώπου, οι φθορές και οι ιστορικές μαρτυρίες που φέρουν τα μνημεία και χρονολογούνται από τα οθωμανικά χρόνια ως σήμερα.

Φτάνοντας οι νέοι στο μνημείο, και αφού ενημερωθούν για τις αλλαγές ως προς τη χρήση του μέσα στο χρόνο και για τα κυριότερα παθήματά του από την αρχαιότητα ως σήμερα, συμμετέχουν σε μια βιωματική ξενάγηση περιμετρικά του ναού, εστιασμένη στις φθορές και τα ιστορικά σημάδια πάνω στην επιφάνειά του. Η Αυγή, μια συντηρήτρια αρχαιοτήτων της σύγχρονης εποχής, που υποδύεται η εμψυχώτρια, μοιράζεται με τους μαθητές και τις μαθήτριες τις ανησυχίες της για τις φθορές που υφίστανται τα μνημεία ανατρέχοντας στις ιστορικές μαρτυρίες για τον ναό του Ηφαίστου στην Αρχαία Αγορά.

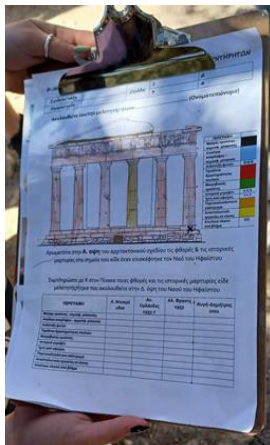

Εικόνα 7. Με την Αυγή και τον Εδουάρδο στον ναό του Ηφαίστου και της Αθηνάς

Μέσα στις σκέψεις της βρίσκεται και ο Ιρλανδός περιηγητής αρχαιολόγος και ζωγράφος, Έντουαρντ Ντόντγουελ και όσα κατέγραψε και αποτύπωσε στις ζωγραφιές του για την κατάσταση των μνημείων λίγο πριν το ξέσπασμα της Ελληνικής Επανάστασης. Βοηθητικά εργαλεία στην ξενάγηση αποτελούν το Χρονολόγιο, καθώς και το εποπτικό υλικό (εικονογραφήσεις του μνημείου του 19ου αι.

Το ενδιαφέρον των μαθητών προσελκύουν τα πολυάριθμα γκράφιτι των μεσαιωνικών και νεότερων χρόνων προτού ο ναός κηρυχθεί μνημείο, τα σημάδια από τους βομβαρδισμούς κατά την οθωμανική περίοδο και την Επανάσταση, αλλά και οι λαξεύσεις ανάμεσα στους λίθους των κρηπίδων που πιθανόν συνδέονται με την αναζήτηση μολύβδου για σφαίρες.

Βιωματικό παιχνίδι αναζήτησης φθορών του χρόνου και του ανθρώπου με τίτλο: «Διαβάζοντας τον ναό του Ηφαίστου με τα γυαλιά των συντηρητών αρχαιοτήτων»

Εικόνα 8. Δελτίο Χαρτογράφησης με αποτυπωμένες με χρώμα φθορές (πηγή ΕΦΑΠΑ ΥΠΠΟ)

Στο τέλος της ξενάγησης, οι νέοι χωρίζονται σε ομάδες και παίρνουν Δελτία Χαρτογράφησης με αρχιτεκτονικά σχέδια του μνημείου, πάνω στα οποία προσκαλούνται να σχεδιάσουν όπως οι περιηγητές ή να σημειώσουν, όπως οι συντηρητές αρχαιοτήτων, τις φθορές και ιστορικές μαρτυρίες που παρατηρούν. Μια κάρτα ρόλου προσθέτει έναν βαθμό δυσκολίας στο έργο τους αφού τα παιδιά χρειάζεται να επιλέξουν να «διαβάσουν» τον ναό του Ηφαίστου και να χαρτογραφήσουν φθορές και ιστορικές μαρτυρίες υποδύομενοι ξεχωριστές προσωπικότητες:

- Τον γάλλο ζωγράφο Λουί Ντυπρέ που σχεδίασε τον ναό το 1819 και τότε δεν είδε τις επεμβάσεις της Φιλόμουσου Εταιρείας στον σπασμένο κίονα της ΒΔ γωνίας, ούτε το πεσμένο ανατολικό αέτωμα από την οβίδα κατά τη Β' πολιορκία της Ακρόπολης (1827) είδε, όμως, πιο έντονα τις αποτυπωμένες με χρώμα φθορές λειχήνες και το πορτοκαλοκάστανο επίστρωμα στο βοριά, λόγω της μη ρυπασμένης ατμόσφαιρας.
- Τον αρχιτέκτονα Αναστάσιο Ορλάνδο, που αναστήλωσε τον ναό το 1930 και δεν κατέγραψε τις μαύρες κρούστες και τις φθορές που συνέβησαν αργότερα κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου, αλλά είδε και απομάκρυνε τον ανατολικό τοίχο που είχε χτιστεί στη θέση του ιερού, μετατρέποντας την αλλοτινή βυζαντινή εκκλησία σε μουσείο.
- Την αμερικανίδα αρχαιολόγο Άλισον Φράντζ που είδε, το 1950, τις μαύρες κρούστες στα γλυπτά της ανατολικής ζωφόρου και προχώρησε στον εντατικό καθαρισμό τους απομακρύνοντας όμως έτσι χωρίς να το ξέρει και τα ίχνη των χρωμάτων της κλασικής εποχής που είχε αποτυπώσει στους πίνακές του ο περιηγητής Ντόντγουελ στις αρχές του 19ου αιώνα.
- Τους συντηρητές αρχαιοτήτων της ΕΦΑΠΑ που συντάσσουν τη Μελέτη Συντήρη-

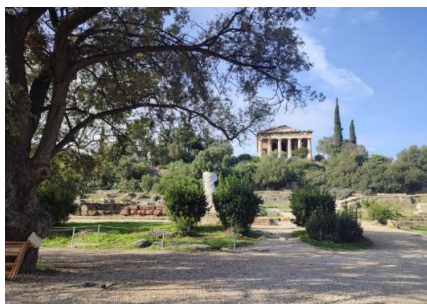
σης του ναού σήμερα και βλέπουν τις ίδιες φθορές με τα παιδιά.

Στο τέλος της εργασίας τους, οι μαθητές συζητάνε τα ευρήματά τους. Η συγκεκριμένη δραστηριότητα επιτρέπει αρκετές υποθέσεις, καθώς πολλοί παράγοντες φθοράς συνυπάρχουν σε κάθε εποχή. Οι μαθητές και οι μαθήτριες ενίοτε προβαίνουν σε «λάθη», ωστόσο ζητούμενο αποτελεί η αύξηση της παρατηρητικότητας και της κριτικής τους σκέψης.

➤ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Αναπόσπαστο κομμάτι κάθε εκπαιδευτικής διαδικασίας οφείλει να είναι η αξιολόγηση, η οποία χρησιμεύει στον έλεγχο επίτευξης των καθορισμένων στόχων, στην αναγνώριση τυχόν αδυναμιών των δράσεων οδηγώντας στην αναθεώρηση και τον επανασχεδιασμό τους. Τα μέχρι τώρα στοιχεία που συλλέχθηκαν από τη συμπλήρωση του ειδικού ερωτηματολογίου, το οποίο μοιράστηκε στους εκπαιδευτικούς, υπέδειξαν την μεγάλη απήχηση των δράσεων, καθώς από το 2019 έως σήμερα, σχεδόν 2000 μαθητές και μαθήτριες (από σχολικές μονάδες της Αθήνας κυρίως και λιγότερο της περιφέρειας) συμμετείχαν σε αυτές, αποκομίζοντας γνώσεις και εμπειρίες. Ως αδύναμο σημείο θεωρήθηκε ορισμένες φορές η διάρκεια κάποιων δραστηριοτήτων, και για τον λόγο αυτόν έγινε προσπάθεια για τον χρονικό περιορισμό τους. Σε γενικές γραμμές πάντως οι έφηβοι αναγνώρισαν τη σπουδαιότητα των μνημείων και την άμεση σύνδεσή τους με την ιστορία, ιδιαίτερα με τα χρόνια του Αγώνα και την πορεία προς την ίδρυση του νέου ελληνικού κράτους. Φαίνεται μάλιστα, πως ορισμένοι απέκτησαν το αίσθημα της ευθύνης και του σεβασμού απέναντι στα μνημεία, διαμορφώνοντας πολιτισμική συνείδηση.

Τα μνημεία είναι τόποι μνήμης, όπου κάποιος μπορεί να αφουγκραστεί τις φωνές χιλιάδων ανθρώπων που ηθελημένα ή αθέλητα εγγράφηκαν σε αυτούς, να ακούσει την Ιστορία αλλά και άλλες μικρότερες ιστορίες, μη ειπωμένες. Για να μη χαθούν αυτές οι αφηγήσεις πρέπει να προστατευτούν τα μνημεία που τις φέρουν και εμείς ευελπιστούμε πως με το εκπαιδευτικό αυτό πρόγραμμα έχουμε κάνει βήματα στην επίτευξη αυτού του σκοπού.

Εικόνα 9. Ο ναός του Ηφαίστου από του πρόποδες του Αγοραίου Κολωνού
(πηγή ΕΦΑΠΑ ΥΠΠΟ)

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Ambrose, T., & Paine, Cr. (1993). *Museum Basics*. London: ICOM in conjunction with Routledge.
- European Environment Agency. (2020). *Air pollution in Athens: existing status and abatement practices*. Retrieved from <https://tinyurl.com/ycyb83pc>
- Banzi, A. (2022). *The Brain-Friendly Museum: using Psychology and Neuroscience to improve visitor experience*. New York: Routledge.
- Cohen, J. B., & Ruston, A. G. (1912). *Smoke: A study of town air*. New York: Longmans, Green & Co.
- Corbishley, M., & Stone, P.G. (1994). The teaching of the past in formal school curricula in England. In P. G. Stone & B. L. Molyneux (Eds.), *The presented past. Heritage, Museums and Education. One World Archaeology 25*. London and New York: Routledge. 383-397
- Falk, J. H., & Dierking, L. (2012). *The Museum Experience Revisited*. New York: Routledge.
- Falk, J. H. (2016). *Identity and the Museum Visitor Experience*. New York: Routledge.
- Hughes, C., Jackson, A., & Kidd, J. (2007). The role of theater in Museum and Historic Sites: Visitor, Audiences and Learners. In L. Bresler (Ed.), *International Handbook of Research in Arts Education. Volume 16*. New York: Springer. 679-699.
- Καλεσοπούλου, Δ. (2014). Παιδί και Μουσείο: μια σχέση με πολλές διαστάσεις. *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 22. Ανακτήθηκε από <https://www.archaiologia.gr/print-article/?print=74174>
- Μπούρας, Χ. (2010). *Η βυζαντινή Αθήνα 10^{ος} – 12^{ος}*. Αθήνα: Μουσείο Μπενάκη.
- Μπελαβίλας, Ν. (2017). Περί μνημείων και μνήμης: οι υλικές πτυχές της ιστορίας. Στο Ν. Παπαδημητρίου & Α. Αναγνωστόπουλος (Επιμ.), *Το παρελθόν στο παρόν: μνήμη, ιστορία και αρχαιότητα στη σύγχρονη Ελλάδα*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Νικονάνου, Ν. (2010). *Μουσειοπαιδαγωγική: από τη θεωρία στην πράξη. Μουσειακές σπουδές*. Αθήνα: Πατάκη.
- Πάλλης, Γ. (2009). Τοπογραφία του αθηναϊκού πεδίου κατά τη μεταβυζαντινή περίοδο: οικισμοί, οδικό δίκτυο και μνημεία. *Μεταβυζαντινά Μνημεία*, 1.
- Παπιδά, Σ. (2015). Μάθε περισσότερα για τις αιτίες καταστροφής των γλυπτών και αρχιτεκτονικών μνημείων. Στον *Ιστότοπο: Ακολουθήσε τον Οδυσσέα*. Ανακτήθηκε από <https://tinyurl.com/bddsxzj9>
- Πετρόπουλος, Γ. (2000). Νεότερος Ελληνισμός από το 1833 ως το 1881. Στο *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους. Τόμος ΙΓ'*. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- Σιμόπουλος, Κ. (2000). Η λεηλασία και καταστροφή των ελληνικών αρχαιοτήτων. Στο *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους. Τόμος ΙΒ'*. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.

Ευχαριστίες

- Ελένη Σπ. Μπάνου, Αρχαιολόγο PhD, Προϊσταμένη ΕΦΑΠΑ 2015 – 2021.
- Έλενα Κουντούρη, Αρχαιολόγο PhD, Αν. Προϊσταμένη ΕΦΑΠΑ 2021 - σήμερα
- Αρχαιοφύλακες ΕΦΑΠΑ.